

Social- och hälsovårdsutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om äldreombudsmannen

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om äldreombudsmannen (RP 82/2021 rd): Ärendet har remitterats till social- och hälsovårdsutskottet för betänkande.

Sakkunniga

Utskottet har hört (distanskontakt)

- specialsakkunnig Jasmiina Jokinen, justitieministeriet
- konsultativ tjänsteman Satu Karppanen, social- och hälsovårdsministeriet
- biträdande justitieombudsman Maija Sakslin, riksdagens justitieombudsmans kansli
- direktör för Människorättscentret Sirpa Rautio, Människorättscentret
- byråchef Rainer Hiltunen, Diskrimineringsombudsmannens byrå
- överinspektör Elina Uusitalo, Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården (Valvira)
- ordförande, riksdagsråd Martti Korhonen, Pensionärsförbundens intresseorganisation PIO rf
- verksamhetsledare Anni Lausvaara, Centralförbundet för de gamlas väl rf.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår att det stiftas en lag om äldreombudsmannen. Propositionen grundar sig på regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering.

Propositionens syfte är att inrätta en självständig och oberoende myndighet som ska bevaka de äldres ställning och tillgodoseendet av de äldres rättigheter i vid mening i alla sektorer av samhället samt föra fram sina iakttagelser och de äldres perspektiv i den samhälleliga diskussionen och beslutsfattandet.

Enligt förslaget ska äldreombudsmannen främja möjligheterna att ta tillvara de äldres rättigheter. Äldreombudsmannen föreslås inte ha befogenheter att avgöra klagomål i enskilda ärenden, utan tyngdpunkten i arbetet ska ligga på uppföljning och utvärdering samt påverkan i förväg. Äldreombudsmannen ska bevaka och bedöma de äldres ställning och tillgodoseendet av deras rättigheter samt bevaka lagstiftningen och det samhälleliga beslutsfattandet och bedöma vilka konsekvenser dessa har för de äldre. Äldreombudsmannen ska ta initiativ och ge utlåtanden, samman-

Betänkande ShUB 15/2021 rd

ställa och låta göra utredningar samt offentliggöra rapporter. Vidare ska äldreombudsmannen främja informationsverksamhet och förmedla kunskap om äldre samt främja samarbetet mellan de aktörer som handlägger ärenden som berör äldre.

Myndigheten ska finnas i anslutning till diskrimineringsombudsmannens byrå men vara självständig och oberoende i sin verksamhet.

Propositionen hänför sig till tilläggsbudgetpropositionen för 2021 och avses bli behandlad i samband med den.

Den föreslagna lagen avses träda i kraft den 1 juli 2021.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Propositionens syfte är att inrätta en självständig och oberoende myndighet som ska bevaka de äldres ställning och tillgodoseendet av de äldres rättigheter i vid bemärkelse inom samhällets alla sektorer. Myndigheten ska göra iakttagelser och lyfta fram de äldres perspektiv i den samhälleliga diskussionen och i beslutsfattandet. De äldre är en växande befolkningsgrupp, och det finns många olika slags frågor kring deras ställning och rättigheter. Som en följd av de missförhållanden som lyfts upp i offentligheten under de senaste åren har de myndigheter som ska bevaka och främja de äldres rättigheter fått mer resurser, och tillsynen har effektiviserats. Men i Finland finns det ingen myndighet som helt och hållet fokuserar på de äldres ställning och rättigheter. När man beaktar att de äldre blir allt fler och att det handlar om komplexa frågor är det motiverat att utöver de nuvarande aktörerna inrätta en ny myndighet som har som huvuduppgift att bevaka de äldres ställning och rättigheter, menar utskottet. Utskottet tillstyrker därför lagförslaget utan ändringar.

Äldreombudsmannens uppgifter

Enligt propositionen ska äldreombudsmannen bevaka de äldres ställning och tillgodoseendet av deras rättigheter samt bevaka lagstiftningen och beslutsfattandet och bedöma deras konsekvenser för de äldre. Äldreombudsmannen kan genom initiativ och utlåtanden lyfta fram utvecklingsområden i ärenden som gäller de äldre och lägga fram förslag om främjande av de äldres ställning. Äldreombudsmannen kan också sammanställa och låta göra utredningar och offentliggöra rapporter, främja informationsverksamhet och förmedla kunskap om äldre. Dessutom kan äldreombudsmannen främja samarbetet mellan aktörer som handlägger ärenden som gäller äldre och aktörer som representerar äldre. Viktiga sådana aktörer är andra myndigheter samt organisationer, forskare och de kommunala äldreråden. Enligt propositionen ska äldreombudsmannen årligen till statsrådet och till riksdagen en gång per fyra år lämna en berättelse om de äldres ställning och tillgodoseendet av deras rättigheter.

Utskottet betonar att äldreombudsmannen inte utövar laglighetskontroll eller behandlar klagomål. Inrättandet av äldreombudsmannens byrå ändrar inte de befintliga myndigheternas och aktörernas uppgifter eller befogenheter. I dag finns det flera olika myndigheter som bevakar och följer hur de äldres rättigheter tillgodoses. Som exempel kan nämnas Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården Valvira, regionförvaltningsverken, kommunerna, Riksdagens justitie-

Betänkande ShUB 15/2021 rd

ombudsman och justitiekanslern. Diskrimineringsombudsmannen övervakar att diskrimineringslagen iakttas och arbetar för att förebygga åldersdiskriminering. Utskottet betonar att de olika tillsynsmyndigheternas roller måste vara tydliga. Äldreombudsmannen bör ha tillräckliga befogenheter för att sköta sin uppgift, och befogenheterna ska vid behov ses över.

Administrativ ställning

I propositionen föreslås det att äldreombudsmannen ska höra till justitieministeriets förvaltningsområde och finnas vid diskrimineringsombudsmannens byrå. Utskottet anser att denna placering är lämplig och konstaterar att man genom att utnyttja en befintlig struktur kan säkerställa att resurserna i så hög grad som möjligt kan användas för att främja de äldres ställning. Det är ändamålsenligt att ha gemensamma funktioner för förvaltning och till exempel kommunikation med de aktörer som finns redan i dag.

Under beredningen av propositionen nämndes som ett alternativ att äldreombudsmannen kunde placeras i anslutning till Människorättscentret vid riksdagens justitieombudsmans kansli. Enligt propositionen kunde detta möjliggöra ett maximalt utnyttjande av den sakkunskap om de äldres rättigheter som finns vid justitieombudsmannens kansli och Människorättscentret och av de resurser som under senare år riktats till tillsynen över och främjandet av de äldres rättigheter. För att behörigheten mellan de högsta statsorganen ska vara tydliga skulle det enligt propositionen då vara lämpligt att ombudsmannen på samma sätt som Människorättscentrets personal skulle utses av riksdagens justitieombudsman, som väljs av riksdagen, och att ombudsmannen skulle rapportera direkt till riksdagen. Detta alternativ skulle således avvika från vad som gäller de övriga specialombudsmännen, dvs. barnombudsmannen, diskrimineringsombudsmannen och jämställdhetsombudsmannen, i fråga om utnämning, verksamhet och administrativa arrangemang. Enligt propositionen möjliggör det föreslagna alternativet, dvs. att äldreombudsmannen placeras vid diskrimineringsombudsmannens byrå, att specialombudsmännens verksamhetsförutsättningar och stödtjänster kan skötas samordnat på ministerienivå.

Utskottet betonar att det är viktigt att äldreombudsmannen, oberoende av placering, ska komplettera den verksamhet som bedrivs av de nuvarande myndigheterna. Äldreombudsmannen ska därför ha ett nära samarbete med de övriga myndigheter och aktörer som bevakar de äldres rättigheter.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Social- och hälsovårdsutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner lagförslaget i proposition RP 82/2021 rd utan ändringar.

Betänkande ShUB 15/2021 rd

Helsingfors 9.6.2021

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Markus Lohi cent
vice ordförande Mia Laiho saml
medlem Pekka Aittakumpu cent
medlem Kim Berg sd
medlem Arja Juvonen saf
medlem Kaisa Juuso saf (delvis)
medlem Pia Kauma saml (delvis)
medlem Noora Koponen gröna
medlem Aki Lindén sd
medlem Hanna-Leena Mattila cent (delvis)
medlem Ilmari Nurminen sd (delvis)
medlem Veronica Rehn-Kivi sv
medlem Minna Reijonen saf
medlem Hanna Sarkkinen vänst (delvis)
medlem Heidi Viljanen sd
medlem Sofia Virta gröna.

Sekreterare var

utskottsråd Sanna Pekkarinen.

Betänkande ShUB 15/2021 rd

Reservation

Reservation

Motivering

Regeringen föreslår att det stiftas en lag om äldreombudsmannen. Äldreombudsmannen är en självständig och oberoende myndighet som ska främja tillgodoseendet av de äldres rättigheter. En viktig del av äldreombudsmannens uppgift är att samhälleligt påverka de äldres ställning och rättigheter inom alla samhällssektorer.

Samlingspartiet understöder inrättandet av en äldreombudsman. Vi anser dock att äldreombudsmannen även bör ha befogenheter att ingripa i missförhållanden. Enligt propositionen har äldreombudsmannen ingen behörighet. Äldreombudsmannen måste ha faktisk behörighet att ingripa i missförhållanden. Därför bör den särskilda uppgiften att övervaka och främja äldre personers rättigheter anförtros riksdagens justitieombudsman, och äldreombudsmannen bör placeras vid riksdagens justitieombudsmans kansli. Riksdagens justitieombudsman har omfattande befogenheter och rätt till information, mångsidiga arbetssätt och effektiva möjligheter att ingripa mot lagstridigt eller felaktigt förfarande. Vid riksdagens justitieombudsmans kansli behandlas ärenden som gäller äldres rättigheter i ett brett perspektiv inom olika sektorer, bland annat när det gäller socialvård, hälso- och sjukvård, rättigheter för personer med funktionsnedsättning, intressebevakning, beskattning och ärenden som gäller polisens verksamhet.

De äldre är en växande befolkningsgrupp i Finland, och det finns mycket som behöver förbättras i tjänsterna för äldre redan i dag. Det finns inte tillräcklig tillgång till service i hemmet, köerna till heldygnssorg är långa och de äldre upplever att de blir diskriminerade inom sjukvården. Åldrandet för med sig ett stort antal utmaningar som berör många olika sektorer av samhället.

Vi har flera myndigheter och aktörer som övervakar och främjar de äldres rättigheter, men det finns ingen självständig och oberoende myndighet som helt och hållet skulle koncentrera sig på de äldres ställning och rättigheter. Samlingspartiet anser det vara nödvändigt att äldreombudsmannen har tillräckliga befogenheter att vid behov utföra inspektioner och ingripa i missförhållanden.

I propositionen föreslås det att äldreombudsmannen ska höra till justitieministeriets förvaltningsområde och finnas vid diskrimineringsombudsmannens byrå. Äldreombudsmannen ska komplettera de myndigheter och övriga aktörer som främjar och övervakar de äldres rättigheter. Enligt förslaget ska äldreombudsmannen inte utöva tillsyn i efterhand i enskilda fall eller behandla klagomål. Vi anser att det vore vettigare att placera äldreombudsmannen vid justitieombudsmannens kansli. Äldreombudsmannens och justitieombudsmannens arbete för att främja de äldres rättigheter skulle komplettera varandra. Äldreombudsmannen kunde ingripa i och informera justitieombudsmannen om missförhållanden, och justitieombudsmannen kunde utifrån prövning ta ställning till dessa inom ramen för sina befogenheter.

Placeringen skulle möjliggöra ett maximalt utnyttjande av den sakkunskap om de äldres rättigheter som finns vid justitieombudsmannens kansli och Människorättscentret och av resurserna för tillsynen över och främjandet av de äldres rättigheter, samt stödja äldreombudsmannens samar-

Betänkande ShUB 15/2021 rd
Reservation

bete med dessa aktörer. Det skulle vara ett naturligt samarbete, eftersom justitieombudsmannen numera också ansvarar för övervakningen av äldreomsorgen.

Den åldrande befolkningen behöver en äldreombudsman med starka befogenheter. För att man ska kunna tillgodose de äldres rättsskydd på bästa möjliga sätt måste äldreombudsmannen också ha befogenheter att ingripa i de missförhållanden som uppdagas.

Förslag

Vi föreslår

att riksdagen godkänner lagförslaget enligt betänkandet, men 1 och 3 § med ändringar (Reservationens ändringsförslag) och

att riksdagen godkänner ett uttalande. (Reservationens förslag till uttalande)

Reservationens ändringsförslag

1 §

Äldreombudsmannen

För förbättrande av de äldres ställning och för främjande av de äldres rättigheter finns det en äldreombudsman i anslutning till riksdagens justitieombudsmans kansli.
(2 mom. som i ShUB)

3 §

Uppgifter

(1 mom. som i ShUB)
I sin uppgift ska äldreombudsmannen
(1—5 punkten som i ShUB)
6) främja samarbetet mellan aktörer som handlägger ärenden som gäller äldre och aktörer som representerar äldre,
7) vid behov utföra inspektioner och ingripa i missförhållanden som han eller hon har upptäckt. (Ny)

Reservationens förslag till uttalande

Riksdagen förutsätter att regeringen omedelbart börjar bereda en reform av lagen om riksdagens justitieombudsman (197/2002) och även vidtar andra åtgärder som behövs för att inrätta en byrå för äldreombudsmannen i anslutning till justitieombudsmannens kansli.

Betänkande ShUB 15/2021 rd
Reservation

Helsingfors 9.6.2021

Mia Laiho saml
Pia Kauma saml
Arja Juvonen saf
Minna Reijonen saf
Kaisa Juuso saf